

ALEKSANDR DUGIN'İN AFGANİSTAN VE SURİYE ÖZELİNDE BÖLGESEL VE KÜRESEL GÜVENLİK ANALİZLERİ

Ahmet ÖZKAN¹

Öz

Aleksandr Dugin yakın Rus siyasi tarihi açısından ortaya koyduğu fikirlerle ön plana çıkan önemli bir düşünürdür. Özellikle jeopolitiği Rusya'nın lehine yorumlayarak Avrasyacı bir yaklaşım ortaya koyan Dugin, yaptığı açıklamalarla ve söylemlerle iddialı çıkışlar yapmaktan geri durmamaktadır. 2001 yılında ABD'de gerçekleşen terör saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesi ve bu işgalden yirmi sene sonra 2021 yılında Afganistan'dan tamamen çekilme kararı alması ve bu kararı uygulamaya geçirmesi bölgesel ve küresel olarak pek çok etkinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim 2001 yılında başlayan ABD'nin Afganistan işgali uluslararası gelişmeler içerisinde ne kadar önemli bir yere sahipse aynı şekilde 2021 yılında ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi de aynı önem derecesine sahiptir. Bu sebeple Afganistan'ın nasıl bir yapı arz ettiği, ABD'nin Afganistan'ı işgalinin ve sonrasında çekilmesinin Dugin nezdinde Rusya cephesinde nasıl algılandığı ele alınması gereken bir meseledir. Aynı şekilde ABD'nin Suriye'deki varlığı ve bölgede bulunan terör örgütleriyle kurduğu ilişki Türkiye ve bölge açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu tehditler ve dahası Dugin tarafından nasıl analiz edilmektedir? Kısaca bu çalışmada Aleksandr Dugin'in Afganistan ve Suriye özelinde yaşanan gelişmeleri küresel ve bölgesel güvenlik açısından nasıl yorumladığı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aleksandr Dugin, Afganistan, Suriye, bölgesel ve küresel güvenlik.

ALEKSANDR DUGIN'S REGIONAL AND GLOBAL SECURITY ANALYSIS SPECIFIC TO AFGHANISTAN AND SYRIA

Abstract

Aleksandr Dugin is an important thinker who stands out with his ideas in recent Russian political history. Dugin, who puts forward a Eurasianist approach by interpreting geopolitics in favor of Russia, does not hold back from making assertive statements and discourses. In 2001, after the terrorist attacks in the US, the US invaded Afghanistan, and twenty years later, in 2021, the US decided to completely withdraw from Afghanistan and put this decision into practice, which led to many regional and global impacts. As a matter of fact, the US invasion of Afghanistan, which began in 2001, has a significant place in international developments, just as the US withdrawal from Afghanistan in 2021 has the same degree of importance. For this reason, what kind of a structure Afghanistan presents, how the US occupation of Afghanistan and its subsequent withdrawal are perceived on the Russian front by Dugin is an issue that needs to be addressed. Likewise, the US presence in Syria and its relationship with terrorist organizations in the region pose a serious threat to Turkey and the region. How are these threats and more analyzed by Dugin? In sum, this study examines how Aleksandr Dugin interprets the developments in Afghanistan and Syria in terms of global and regional security.

Keywords: Aleksandr Dugin, Afghanistan, Syria, regional and global security.

¹ Dr. Öğr. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ozkan.a@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9716-2687
Başvuru Tarihi (Received): 07.12.2022 **Kabul Tarihi** (Accepted): 24.04.2023

Giriş

Devletlerin güvenlik ihtiyaçları konjonktürel olarak zamana ve içerisinde buldukları jeopolitiğe göre değişim gösterebilmektedir. Devletlerin birbirleriyle var olan ilişkileri, müspet ya da menfi olarak kendi çıkarları doğrultusunda şekillenmektedir. Kimi zaman dost ve müttefik olarak tanımlanan bir ülke yeri geldiğinde dostlukla ve müttefiklikle bağdaşmayacak politik yönelimler sergilemekte ve iki devlet arasındaki ilişkilere zarar verebilmektedir. Aynı şekilde birbirine husumet besleyen iki devlet yeri geldiğinde ülkelerinin menfaatleri için aynı çizgide politikalar geliştirebilmektedir. Netice itibarıyla devletlerin önceliklerinin her zaman kendi çıkarları olduğu hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Devletlerin kendi ali çıkarlarını gözeten bürokratları ve idarecilerinin yanı sıra ideolog olarak ön plana çıkan, mensup olduğu ülke için rota belirlemeye ve etkinlik kazanmaya çalışan düşünürlerin varlığından da söz etmek mümkündür. Rusya açısından yakın Rus siyasi tarihinde isminden söz ettiren ve Türkiye'deki gelişmeler başta olmak üzere pek çok çeşitli devletin iç ve dış politikasını takip eden, küresel siyasetteki gelişmelere dair analizler yapan Aleksandr Dugin ismi ön plana çıkmaktadır.² Rus jeopolitiğini önemseyen³ ve 'Rus Dünyası'nın gelişimine katkı sunma gayesiyle Yeni Avrasyacı yaklaşımı ön plana çıkaran Dugin'in uluslararası alanda yaşanan gelişmelere karşı geliştirdiği yorumlar önem taşımaktadır. Özellikle Türkiye ve bölge açısından son yirmi yıllık zaman diliminde ortaya çıkan iki önemli ülke Afganistan ve Suriye'dir.

Zira Afganistan ve Suriye'de vuku bulan olaylar sadece iki ülkeye etki etmemiş; Türkiye, Rusya, İran, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere bölgesel ve küresel ölçekte büyük değişimleri ve dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Nasıl Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgali büyük göç hareketlerine neden olduysa aynı şekilde 2001 yılındaki ABD işgali de aynı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim ABD'nin Afganistan'a müdahalesi var olan göç dalgasını daha da artırmış ve bölge ülkelerini derinden etkilemiştir. Aynı şekilde Suriye'de yaşanan gelişmeler ve Rus askerlerinin Suriye'ye intikali Dugin'in Avrasyacılık yaklaşımına uygun olarak gelişim göstermiştir. Fırsattan istifade yaşanan gelişmeleri kendi lehine çeviren Rusya, Akdeniz'deki varlığını tescillemiş ve bölgede söz sahibi olan bir ülke konumuna yerleşmiştir. Tüm bu gelişmeler bir arada düşünüldüğünde günümüz dünyasında yaşanan ABD ve Rusya arasındaki mücadelenin bahsi geçen ülkelerde kendisini gösterdiği bir gerçekliktir. Avrasyacılık fikrinin Slav olmayan halkları da kapsadığı düşünüldüğünde Dugin'in bahsi geçen ülkeler üzerinden yaptığı analizler daha da önemli bir görünüm kazanmaktadır.

Özellikle Rusya'nın asırlardır sıcak denizlere inme politikasını 2010 yılında başlayan ve Suriye'yi de etkisi altına alan Arap Baharı⁴ ile birlikte hayata geçirme gayreti bugün itibarıyla meyvelerini

² Uluslararası gelişmelerin gündemi fazlaca meşgul ettiği bir döneme tekabül eden Eylül 2021'deki Moskova ziyaretimde Rus milliyetçisi ve Yeni Avrasyacı Aleksandr Dugin ile uluslararası ilişkilerde yaşanan baş döndürücü gelişmelerin de dahil olduğu bir mülakat gerçekleştirdim. Bu mülakat temelinden hareketle hazırlamış olduğum çalışmada; Dugin'in bölgesel ve küresel gelişmeleri Afganistan ve Suriye özelinde nasıl değerlendirdiği; bu değerlendirmeler içerisinde ABD, Rusya ve Türkiye'nin nasıl bir pozisyona sahip olduğu, Dugin'in Avrasyacı düşünce yapısı içerisinde nasıl konumlandığı ele alınmaya çalışılmıştır. Bu mülakatın ilgili bölümleri daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olup, ilk defa bu çalışmayla okuyucuya sunulmaktadır. Bu mülakatı yaparken Rusça'dan Türkçe'ye çeviri konusunda yardımcı olan Türkolog Elizaveta Novozhilova'ya teşekkür ederim.

³ Zira Rus jeopolitiğini önemseyen Dugin, İsveçli Rudolf Kjellen'in jeopolitik ile ilgili ortaya koyduğu "devletlerin teritoriyle ilişkisini inceleyen bir disiplindir" temel tanımını bugünün şartlarında eksik ve yetersiz bulmaktadır. Dugin için jeopolitik, "insanlığı mekân faktörüyle karşılıklı ilişkisi içerisinde inceleyen bir disiplindir". Ayrıca kendisini Rus jeopolitikçisi olarak tanımlayan Dugin, Rus medeniyetinin jeopolitik mahiyetini Avrasyacılık olarak tayin etmiştir (Dugin, 2003, s. XI-XVI).

⁴ 2010 yılında Tunus'ta baş gösteren ayaklanmalar kısa sürede Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yi etkisi altına almış bahsi geçen bölgeleri yangın yerine çevirmiştir. Özellikle demokrasi dışı yöntemlerle yönetilen ülke rejimlerinin halkları tarafından sorgulamaya tabi tutulması ve bu eleştirel yaklaşımın sosyal medya başta olmak üzere kamuoyunda geniş

vermiş gözükmetedir. Zira Esad'ın davetiyle tabiri caizse Suriye topraklarına çıkarma yapan Rus askerleri Lazkiye başta olmak üzere çeşitli bölgelerde konuşlanmış ve askerî üsler kurmuşlardır. Bugün itibariyle Suriye'deki otorite boşluğunu tekrar Esad lehine dönüştürmeyi başaran Rusya, aynı zamanda İdlib başta olmak üzere özellikle Suriye'nin kuzeyinde bulunan PKK'nın Suriye uzantısı PYD terör örgütüne karşı kayıtsız kalmakta, dahası Türkiye'ye yönelik gerçekleştirilen terör faaliyetlerinde Türkiye'nin terör örgütlerine karşı düzenlediği sınır ötesi operasyonlara karşı mesafeli bir tutum sergilemektedir. Hatta Ağustos 2022 itibariyle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türkiye'nin Tel Rıfat ve Münbiç'e yönelik operasyon hazırlığı içerisinde olduğunu dile getirmesi de Rusya tarafından sıcak karşılanmayan bir mesele görünümündedir.

ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi sonrasında Afganistan'ın Taliban'a kalması/bırakılması ve Afganistan'da yaşanan olayların dramatik sonuçlarının kamuoyuna yansımaları gündemdeyken aynı konu ABD'nin Suriye'den de çekilebileceği tartışmalarını gündeme taşımıştır. Özellikle ABD'nin Suriye'nin kuzeyinde bulunan PYD terör örgütüne ait bölgelerden askerini çekmesi bu tartışmaların daha da alevlenmesine neden olmuştur. İşte Suriye ve Afganistan özelinde yaşanan bu gelişmeler sadece buldukları bölge açısından sonuçlar doğurmamakta; Rusya, ABD, İran ve Türkiye başta olmak üzere küresel aktörlerin de uluslararası politikalarını doğrudan etkilemektedir. Bu noktada Rus düşünür Aleksandr Dugin'in bu meselelerle ilgili analizleri bizlere farklı bir bakış açısı sağlayacaktır. Zira ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi uzun yıllar boyunca Soğuk Savaş döneminin iki önemli gücü arasındaki rekabetin de devam etmesini sağlayacak analizlerin yapılmasına neden olmuştur.

1. Dugin'in Düşünsel Temelleri ve Avrasyacılık

İlk kez Prusyalı doğabilimci Aleksander von Humboldt tarafından kullanılan "Avrasya" terimi, Viyanalı jeolog Eduard Suess tarafından milyonlarca yıl öncesinde dünya yüzeyinde iki ana kara parçasından birisine verilen adlandırmaydı. Suess'e göre bu iki kara ana parçasının adı L'Avrasya ve Gondvana idi. Bunları birbirinden ayıran denizin ismi ise Tetis'ti. Her ne kadar günümüz coğrafyacıları "Avrasya kıtası" diye bir kıtanın varlığını kabul etmeseler de Batılı bilim insanlarının "Avrasya" kavramını kullandıkları görülmektedir (İşyar, 2013: 1). Avrasyacılık fikri ve nitelendirmesi ise Çar I. Petro Döneminde ortaya atılmıştır. Bu fikrî akım Rusya'nın Batı ile Doğu'yu bir araya getiren Avrasyalı bir kimliğe sahip olduğunu savunmaktadır. Dahası Rus halkının sadece Slav unsuru ile tanımlanamayacağını, Slav olmayan toplumlarla da bağının olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiaya sahip olan Avrasyacılık fikri SSCB döneminde uzun bir süre kendisine yer bulamamış, ancak Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte ön plana çıkmıştır (Yılmaz, 2015: 111).

Yukarıda da bahsedildiği üzere geçmişi 17. yüzyıla kadar götürülebilecek olan ve Rusya'da genellikle kriz dönemlerinde görünürlük kazanan bir fikir akımı olan Avrasyacılık, 1980'lerin sonunda SSCB'nin yıkılma emareleri göstermeye başladığı bir dönemde Rus siyasasında etkinlik kazanmaya başlamıştır. Yeni Avrasyacılık olarak da nitelendirilmeye başlanan bu anlayış, gerek yaptığı yayınlarla gerek ön plana çıkan söylemlerle gerekse de Rus politik elitlerine yakınlığı dolayısıyla dikkatleri üzerine çeken Aleksandr Dugin ile birlikte anılmaya başlamıştır. Mackinder'den⁵ etkilenerken "kara" ile "deniz" güçleri arasındaki rekabetten yola çıkarak Avrasyacılık düşüncesini şekillendiren Dugin, bu rekabetin günümüz dünyasında ABD ile Rusya

yer bulması demokrasiye geçiş noktasında bireylerin söz sahibi olabileceği düşüncesini ve gücünü insanlara hissettirmiştir (Özkan, 2022a: 48-49).

⁵ Jeopolitisyen Halford Mackinder, kara hâkimiyet teorisini ortaya koyması hasebiyle önemli bir isim olarak ön plana çıkmaktadır. Bu teoriye göre Avrupa, Asya ve Afrika birer dünya adası konumundadır. Bu dünya adasının merkezi ise Volga ve Urallar arasında bulunan bölgedir. İşte Volga ile Urallar arasında bulunan bu bölgenin adı Avrasya olarak ifade edilmektedir. Mackinder'in ortaya koyduğu teorisin temel önermesi şudur: "Doğu Avrupa'ya sahip olan ülke, kalpgâh denilen merkez bölgesini (Avrasya Hearthland'ı) kontrol eder; burayı kontrol edense dünya adasını ve dolayısıyla dünyayı kontrol eder." (İşyar, 2013: 2).

arasında yaşandığını öne sürmektedir. Bu iddiası ile birlikte ABD ile Rusya arasında yaşanan güç mücadelesinde Rusya'nın ABD karşısında üstünlük sağlayabilmesi için Rusya İmparatorluğu merkezli bir Avrasya İmparatorluğu'nun tesis edilmesi gerektiği fikrini savunmaktadır (Kurt, 2019: 425-426). 1990 yılında kurulan Den (Gün) Gazetesi, Sovyet makamları tarafından kapatıldığı vakte kadar post-Sovyet dönem Avrasyacılığı için önemli bir yayın organı olmuştur. Bu yayın organının Sovyet makamları tarafından kapatılmasından sonra vakit geçirmeden yerine 1993 yılında Zavtra (Yarın) Gazetesi kurulmuştur. Zavtra Gazetesi'nin editörü olan Aleksandr Prokhanov ile eski yardımcısı Aleksandr Dugin, Avrasyacılığı Rusya'nın içerisinde ayrışan sağ ve sol cenahları bir araya getirme aracı olarak kullanmışlar ve bu konuda önemli bir başarı sağlamışlardır (İşyar, 2013: 119). Özellikle 2000 yılında Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte 'Klasik Avrasyacılık' olarak tanımlayabileceğimiz akım; fikrî, siyasi, ekonomik, askerî ve toplumsal olarak biçim değiştirmiş ve 'Yeni Avrasyacılık' olarak tezahür etmiş ve jeopolitiği daha fazla ön plana çıkarmıştır (Yılmaz, 2015: 111). Keza Klasik Avrasyacılık anlayışı Slav olmayanları da kapsayacak bir mahiyette ve kültürel olarak temellenirken, Dugin'in ön plana çıkardığı Yeni Avrasyacılık fikri jeopolitik olarak dizayn edilmiştir. Nitekim Klasik Avrasyacılığın kültürel-antropolojik bakış açısı yerini Yeni Avrasyacılığa bırakmış, Rusya'nın dış politika yapımında doğrudan rol oynayan ideolojik bir etken haline gelmiştir. Klasik Avrasyacılığın düşünsel derinliği ve felsefesi ağır basarken Yeni Avrasyacılık anlayışı doğrudan bir aksiyon alma hali olarak belirlemiştir. Zira 2013 yılında atılan adımlarla hayata geçirilen Ukrayna ve Kırım politikaları doğrudan Yeni Avrasyacılık anlayışıyla örtüşmektedir (Serbest, 2017: 305-306). Şüphesiz bu tablonun ortaya çıkmasında Ruslar açısından büyük hassasiyet içeren Çeçenistan meselesinin çözümüne yönelik Putin'in attığı adımlar ve 2001 yılında ABD'de gerçekleşen terör saldırısı sonrası ABD'nin uluslararası sistemde zayıflamaya başlaması önemli bir yer tutmaktadır. Zira yaşanan bu gelişmeler tekrar büyük güç olma yolunda Putin'in elini güçlendirmiş ve Rus İmparatorluğu'nu tekrar canlandırma gayesiyle izlemiş olduğu yayılmacı politikalar ve hamleler Yeni Avrasyacılık anlayışına uygun olarak gelişim göstermiştir (Özkan, 2022b: 195).

Özetle Dugin, Avrasyacılık fikrini SSCB'nin dağılması ile birlikte kimlik ve ideoloji bunalımı yaşayan Rusya'nın dönemin ihtiyaçlarına göre revize ederek, jeopolitik vurguyla yeniden tanımlamıştır. ABD merkezli Atlantikçi tek kutuplu dünya düzeninde, Rusya'ya bir bölgesel güç rolü biçilmesine itiraz göstermiş; Atlantikçi tek kutuplu dünya düzenine karşı çıkararak dünya üzerindeki tüm halkların ve kültürlerin özgünlüğünü koruyacak Rusya merkezli bir Avrasya Bloku tesis edilmesinin gerekliliğini savunmuştur. Bu noktadan hareketle Dugin, Rusya'nın Batılı değerlerin empoze edildiği liberal küreselleşmeye karşı, kültürel çeşitliliği ve çok kutuplu dünya düzenini tesis etme görevi üstlendiğine dikkat çekmiştir. Özellikle SSCB'nin dağılması ile Rus halkında baş gösteren travma Batı yanlısı politikalarla aşılamamış, bu durum ise Rus halkının imparatorluk kodlarına uygun olarak ulusal duygularını en üst noktaya taşımıştır. Söz konusu dönem Batı karşıtlarının ve vatansever elitlerin ihtiyaç duydukları ideolojik düşünceye karşılık gelen Yeni Avrasyacılık akımını ve bu akımın öncüsü olarak tanımlanan Dugin'i ön plana çıkarmıştır. Nitekim Dugin'in Rusya'da Putin iktidarına yakın duruşu, siyaset ve bürokrasi içerisindeki etkisi de göz önünde bulundurulduğunda Rus dış politikasının şekillenmesine etki edebilecek bir kapasitesi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Putin döneminde Rusya'nın yakın çevresinde attığı adımlar –operasyonlar ve işgaller- ve bölge ülkeleri ile geliştirdiği ilişkiler Yeni Avrasyacılık doktrinini ile örtüşmektedir (Annak, 2019: 111-112).

2. ABD'nin Afganistan İmtihani ve Taliban

2021 yılı itibarıyla ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi, Afganistan'ın Taliban'a teslim edilmesi anlamına gelmiştir. Ancak Taliban'ın kontrolüne bırakılan Afganistan'ın geleceğine bakmak için Afganistan'la ilgili kısa bir tarihsel analiz yapmak önem arz etmektedir. Zira önceleri İngiltere tarafından kontrol altında tutulan Afganistan, bağımsızlığını kazandığı 1918 yılından itibaren Rus

nüfuzuna girmiş, Soğuk Savaş dönemi içerisine tekabül eden 1979 yılında ise Ruslarca resmen işgal edilmiştir. Batı ve İslam cephesi olarak başlatılan ortak bir mücadele sonrasında ancak dokuz yıl sonra Ruslardan arındırılmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2008: 61). Sovyetler Birliği yaklaşık on sene kadar Afganistan'da savaştıktan sonra herhangi bir başarı elde edememiş ve 1989 yılında ülkeden geri çekilmiştir.⁶ Sovyetler Birliği'nin bu çekilişi, Afganistan'da tansiyonu düşürmeye yeterli olmamış, ülkedeki mücahit gruplar komünist rejimin son temsilcisi olarak görülen Cumhurbaşkanı Dr. Nacibullah Hükûmetine karşı mücadele vermeye devam etmişlerdir. Bu mücadele sonucunda Dr. Nacibullah Hükûmetini devirmeyi başaran mücahitler, sonrasında ise içerisinde ayrışmalar yaşayarak birbirleriyle mücadeleye tutuşmuşlardır. Bu mücadele silahlı çatışmalara dönüşmüş ve Afganistan 1992-1996 yılları arasında kapsayan dört yıllık bir iç savaş dönemi yaşamıştır. İç savaş döneminde yaşanan kıtlık, ekonomik kriz, yönetim boşluğu ve yaşanan hukuksuzluklar Afganlılar için hayatı yaşanılmaz bir hale getirmiştir. Bu yaşananlara tepki olarak Taliban ortaya çıkmış ve bu hareket 1994 yılında Kandahar'da medrese öğrencilerinden oluşan bir grubun yol kesen komutanlara karşı eylemleriyle başlamış ve kısa süre içerisinde Afganistan'ın neredeyse tamamını kontrol altına almıştır. Yaşanan bu zorlu süreçlerden ve iç savaştan bıkmış olan halk Taliban'ı bir kurtarıcı olarak görmüş, ancak Taliban'ın sert ve katı kurallarla baskıcı bir yönelim sergilemesi halk tarafından büyük bir hayal kırıklığı anlamına gelmiştir. Özellikle kız çocuklarına getirilen okula gitme yasağı ve kadınların evlerinden dışarı çıkmasına müsaade edilmemesi Afganistan'ı pek çok insan hakları ihlalinin yaşandığı bir ülke konumuna getirmiştir (Dashti, 2021a: 197). 1996 yılı itibariyle ülkede büyük ölçüde kontrolü sağlayan ve 2001 yılına kadar devam eden süreci kapsayan I. Taliban dönemi hem iç hem de dış politikada herhangi bir gelişmenin sağlanamadığı başarısız bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Uluslararası toplum tarafından da kabul görmeyen I. Taliban dönemi ekonomik, siyasi ve kalkınma alanında hiçbir gelişmenin kaydedilmediği bir zaman dilimi olarak görülmüştür (Karakaya ve Nazari, 2022: 153-155).

Orta Asya, Güney Asya ve Orta Doğu arasında köprü niteliği taşıyan ve tarihinde pek çok imparatorluğa ev sahipliği yapmış, ticaretin önemli bir kavşak noktası olarak anılan Afganistan bir türlü istikrara ve huzura kavuşamamıştır. 11 Eylül 2001 yılında ABD'de gerçekleşen terör saldırılarının ardından Afganistan'a askerî müdahalede bulunan ABD ve müttefikleri yirmi yıllık zaman zarfında herhangi bir başarı sağlayamamışlardır.⁷ Bu başarısızlığın ispatı ise 2021 yılında gerçekleşen geri çekilme olmuştur. Trump yönetimi ABD'ye 1 trilyon dolar maliyeti olan ve 2400'den fazla askerini kaybetmesine neden olan uzun soluklu bir işgali sonlandırmaya karar vermiştir. Bu karar doğrultusunda ABD, Afganistan'daki başarısızlığını örtmek için 29 Şubat 2020 tarihinde Taliban ile barış imzalamış, 1 Mayıs 2021 tarihi itibariyle ABD askerlerinin Afganistan'dan çekileceğini kamuoyuna deklare edilmiştir. Ancak Trump sonrası başkanlık koltuğuna oturan Biden bu çekilme işleminin ağustos sonunda tamamlanacağını açıklamıştır. Bu süreç içerisinde ABD'nin Afganistan'dan tamamen çekildiğini açıklaması ile birlikte Taliban harekete geçmiş ve kısa bir sürede pek çok şehre saldırı düzenleyerek kontrolü sağlamıştır (Dashti, 2021a: 195). 2021 yılında gerçekleşen ve tüm dünyanın şahitlik ettiği bu çekilme işlemi dünya kanalları tarafından anbean verilmiştir. Bu çekilme ile birlikte Afganistan'da yaşanan ve bölge ülkelerine yansıyan endişe ve korku uluslararası kamuoyunu uzunca bir süre meşgul etmiştir. Özellikle Kâbil Havaalanında yaşanan ve uçak havalanırken uçakların tekerlerine yapışan insanların dramatik sonları dünya kamuoyu tarafından dikkatle takip edilmiştir. Burada cevaplanması gereken bazı sorular ön plana çıkmaktadır. ABD, yirmi yıllık Afganistan işgalinde

⁶ Sovyet Savaşı ve iç savaş esnasında Afgan toplumuna sızan Vehhâbilik, Taliban ve Hakkani grupların oluşmasına ve İslami anlayışın geleneksel formdan radikal bir yapıya evrilmesine neden olmuştur (Arslan, 2015: 313).

⁷ Ancak I. Taliban döneminin 2001 yılıyla birlikte sona ermesi, Afganistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemin başlaması anlamına gelmiştir. 2001 sonrası dönemde NATO üyesi olan Türkiye'nin Afganistan'a yönelik geliştirdiği politikalar ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) aracılığıyla yürüttüğü çalışmalar Türkiye'nin o ülkedeki görünürlüğünü artırmıştır (Dashti, 2021b: 149).

hedeflediklerini gerçekleştirebilmiş midir? Dahası ABD'nin Afganistan'ı işgaline gerekçe olarak ortaya koydukları nelerdi ve ne kadar gerçekçiydi?

Tam da bu noktada ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesinin nedenlerine bakıldığında gerçek nedenler ile resmî gerekçeler arasında ciddi bir farklılık olduğu görülmektedir. Zira SSCB'nin iflasını ilan ederek uluslararası arenadan çekilmesi NATO'yu "ötekisiz" bırakmış, NATO ise 1993 yılında ilan ettiği Harmel Doktrini ile ana düşman olarak "İslami terörü" işaret etmiştir. İslam ve terör kavramlarının bir araya getirilmesi abesle işgal olmanın ötesinde bunu ispatlayacak verilerin de ortaya konulamaması sakat bir düşünce yapısının ürünü olarak görülmüştür. Bu durumda ortaya atılan kavram ve bu kavrama ilişkin verilerin icat edilme ihtiyacı NATO'nun vazifesi hâline gelmiştir. Keza CIA'nın 1995'te yayınladığı "Küresel Eğilimler 2015 Raporu" yirmi yıl içerisinde dünyanın yer altı ve yer üstü zenginliklerinin yüzde seksen beşinin halkı Müslüman olan ülkelerin eline geçeceği ikazı da göz önünde bulundurulduğunda İslami terörün varlığına ilişkin tartışmaları ortadan kaldıracak ve ABD'nin küresel terörle mücadelesine meşruiyet kazandıracak bir gelişmeye ihtiyaç duyulduğu görünür bir hâl almıştır.⁸ Tam da bu aşamada yaşanan 11 Eylül Saldırıları NATO'nun kolektif güvenlik konsepti uyarınca uluslararası bir koalisyon oluşturularak BM'nin de desteğiyle Afganistan'ın ABD tarafından işgal edilmesini beraberinde getirmiştir. Resmîyetteki işgal/operasyon gerekçesi el-Kaide liderini ortadan kaldırmak, terör örgütü mensuplarını Afganistan dışına çıkarmak ve belki de en çarpıcısı el-Kaide'ye yardım ve yataklık yapan Taliban rejimini devirerek ABD emrinde bir Afgan hükûmeti kurmak olarak kamuoyuna yansımıştır (İnaç ve Sada, 2021: 45-46). Bu gerekçelere ve atılan adımlara bakıldığında, geldiğimiz noktada ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi Taliban'ın zaferi mi yoksa ABD'nin başarısızlığı olarak mı görülmelidir? Bu sorulara yönelik Dugin'in yaklaşımı oldukça önemlidir.⁹

Dugin, ABD'nin Afganistan'dan çekilişini büyük bir kaybediş, başarısızlık hatta bir yok oluş süreci olarak tanımlamaktadır. Dahası ABD'nin Afganistan'da yürüttüğü savaşı kaybetmediğini, savaş kaybetmekten daha beter hale geldiğini ve insan haklarına saygısı bulunmayan, kendisinin terörist olarak nitelendirdiği bir örgüte ülkeyi teslim ettiğini düşünmektedir. Zira ABD, Afganistan için büyük paralar harcamış, ancak sonuç itibarıyla utanç verici bir başarısızlıkla karşılaşmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında ABD'nin Vietnam günlerinden bu yana bu kadar utanç verici bir tabloyla karşılaşmamıştır. Keza güçlü bir orduya sahip olmayan ve Orta Çağ savaşçıları olarak nitelendirilebilecek Taliban'ın modern silahlarla ve teknolojik donatılarıyla gurur duyan ABD'ye karşı direniş göstermesi ve netice itibarıyla ABD'nin çekilişiyle başarıya ulaşması ABD için sona gelindiğinin bir göstergesi mahiyetindedir. Dugin'e göre mevcut ABD Başkanı Biden'ın bu başarısızlık ve silahlarını Afganistan'da bırakarak kaçması karşısında muhtemelen dile getireceği "Ruslara karşı kullanmaları için bile isteye bıraktık" açıklamaları birer bahaneden öte gitmeyecektir. Ancak bu noktada ABD'nin gözden kaçırdığı önemli bir mesele vardır: Ruslar Taliban'ı Batı'nın kullandığı bir alet ya da araç olarak görmeyecektir. Rusya sağduyulu davranacak ve Müslüman bir ülke olmamasına rağmen Türkiye'den daha önce Taliban'la bir anlaşmaya varacaktır. Bunun yanı sıra Dugin'in işgal sonrası Afganistan için önemli tespitleri vardır. Bu tespitlerden en önemlisi Afganistan'ın inşası için dışarıdan gelecek ülkelerin ya da grupların kendi ideolojileri ile gelmemeleri gerektiğidir. Zira Afganistan'ın köklü bir düşünce sistemi ve kanunları mevcuttur: Peştunvali.¹⁰ Dugin var olan Afganistan sorununa ve Afgan kimliğine ilişkin incelemeler yapmış ve şu şekilde yorumlamıştır (Dugin, 2021):

⁸ 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD Başkanı Bush'un uluslararası terörizmle mücadele söylemlerine bakıldığında ve Sovyet Rusyası'nın Afganistan'a girdiği dönemde ABD'nin radikal İslamcı olarak nitelendirilen grupları kullandığı gerçeği ortaya çıkan paradoksu görmek açısından oldukça dikkat çekicidir (Primakov, 2019: 106-107).

⁹ Çalışma içerisinde Dugin'e yapılan atıfların ve söylem analizlerinin tamamı 23 Eylül 2021 tarihinde Moskova'da Aleksandr Dugin ile gerçekleştirilen mülakata aittir (Dugin, 2021).

¹⁰ Peştunvali yazılı olmayan ve geleneklere dayalı Peştun kanunlarıdır (Çomu, 2020: 372).

“Gördüm ki Afganistan'daki İslam anlayışı Türklerin ve Arapların algılamalarından daha farklı. Ne Türkler ne de Araplar Peştunvali'nin ne olduğu konusunda fikir sahibi değiller. Ayrıca bu anlayışa yabancı olan Amerikalılar ve bizler de bununla baş edemeyiz, denemeye gerek bile yok. Bu arada Peştunvali nedir diye soracak olursanız, Türklerden önce, Moğollardan önce ve tabii ki Slavlardan önce turan topraklarında yaşayan eski Hint-Avrupa toplumlarının ideolojidir. Peştun; İranlıların, Yunanlıların, Hinduların ve dolayısıyla Türklerin ve Moğolların ortaya çıktığı göçebe Hint-Avrupa kabilelerinin eski yerli nüfusudur.”

Dugin açısından Afganistan'ın içerisinde bulunduğu durum oldukça zordur. ABD için ise işgal ve geri çekilme bir arada düşünüldüğünde tamamen kaybettiği sonucu ortaya çıkmaktadır. ABD bu işgal ve çekilme ile birlikte Afganistan'ı, Pakistan'ı ve tüm İslam dünyasını karşısına almış oldu. Bu ülkeler nezdinde ABD'nin askerî, siyasi ve medeniyet prestijini bir daha geri kazanamayacağı aşikârdır. Zira ABD Kabil'den çıkmadan önce onur yürüyüşü adı altında bir etkinlik düzenledi. Afganistan'la bağdaşmayacak bir organizasyonun bu şekilde tertip edilmesi izah edilemeyecek bir durumdur. Dugin'e göre bu yaşananlar ve Afganistan'da yapılanlar mantık dışı hareketlerdi. Misal olarak ABD, Amerikan vakıflarıyla iş birliği içerisinde olan Afgan iş birlikçilerinin tahliyesini planlamak yerine o sırada Kabil'deki Amerikan Büyükelçiliği üzerinde gey bayrakları dalgalandırdı. Dugin, böyle bir anlayış karşısında geleneksel değerlere sahip olan bir Türkiye'nin gökkuşağı bayrak açan bir Amerika ile müttefik olmasının mümkün olmadığını dile getirmektedir. Nitekim Dugin, ABD'nin içerisinde yer aldığı NATO'nun ne olduğu sorgulandığında onur yürüyüşü adı altında gerçekleştirilen organizasyonların NATO'nun bir simgesi haline geldiğini düşünmekte ve Türklerin bu tip aktiviteleri kesinlikle tasvip etmeyeceğini dile getirmektedir. Sonuç olarak Dugin, bu tespitlerine bağlı olarak kendi müttefiklerine saygılı ve dürüst davranmayan, hiçbir anlaşmaya rağbet etmeyen ve aciz bir durumda olan ABD'nin Türkleri küçük düşüremeyeceğini dahası Türklerin buna izin vermeyeceğini savunmaktadır. Tüm bu gelişmeler ve yaklaşımlar bir arada düşünüldüğünde Dugin var olan konulara ilişkin şu şekilde toparlayıcı bir çerçeve çizmektedir (Dugin, 2021):

“ABD'nin Afganistan'dan çıkması yaklaşmakta olan bir sonun göstergesidir. Bu işgal ve çekilme ile birlikte ABD'nin bugüne kadar yapmış oldukları elbette bir karşılık bulacaktır. Yakın bir zaman diliminde Trump'a ne olduğunu gördük. Amerika'da Kongre binasına bir baskın düzenlendi. Bu baskında Kongre içerisinde boynuzlu kaska takan bir adam gördük. Bu nasıl mümkün olabilir? 6 Ocak 2021'de bir palyaço kılıklı bir kalabalık Kongre binasını ele geçirdi. Altı ay sonra ise ABD'nin zavallı Afganları uçaklarının iniş takımlarından attığına şahitlik etti. Bu nedir böyle, tesadüf mü? Torununun ve köpeğinin adını unutan, nerede olduğunu algılamakta güçlük çeken Amerikan Başkanı Biden kaç yaşında? Bu mu güçlü ABD? Tüm dünya bu devlete boyun mu eğmeli ve onun gücünü kabul mü etmeli? Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde ABD'nin Afganistan'dan çekilmesinin bir son olduğunu düşünüyorum. Çünkü ABD, enkaz altında kalmış bir görünüm vermekte. ABD'nin durumu da göz önüne alındığında Türkiye'nin acilen NATO'dan ayrılması gerektiğini düşünüyorum.”

ABD'nin Afganistan'da başarısızlığa uğradığına dair Dugin'in kapsamlı analizlerine benzer yaklaşımlar ve eleştiriler pek çok önemli isim tarafından ABD kamuoyuyla paylaşılmıştır. Aynı şekilde Donald Trump da katıldığı bir haber kanalında Biden yönetimini ağır bir şekilde eleştirmiş ve “*Afganistan'dan onurumuzla çıkabilirdik, fakat onur denen şeyin tam tersi ile çıktık*” ifadesini kullanmıştır (trthaber.com, 2021). Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere bir önceki ABD Başkanı Donald Trump, mevcut ABD yönetimini ağır bir şekilde eleştirmiştir.

3. ABD Sonrası Talibanlı Afganistan'ın Geleceği ve Tehditler

2001 yılında işgal ettiği Afganistan topraklarından 2021 yılında geri çekilen ve kamuoyu tarafından büyük bir başarısızlık olarak nitelendirilen gelişmeler sonrasında tıpkı 1996-2001 yılları arasında olduğu gibi Afganistan Taliban'ın kontrolüne geçmiştir. Peki, 1996 ile 2001 yılları arasında hüküm süren, kontrolü elinde bulunduran ve I. Taliban Dönemi olarak kayıtlara geçen başarısızlık dönemi tekrar mı yaşanacaktır? Taliban'ın donanımı ve tecrübesi işgalden kurtulmuş yeni bir ülkenin kurumlarını inşa edebilecek midir? Dugin'in (2021) bu konudaki düşünceleri dikkat çekicidir:

“Eğer Taliban'ın kim olduğunu biliyor ve onları biraz tanıyorsak onların bir devlet inşa edemeyeceklerini görmemiz gerekmektedir. Zira devlet nedir ve nasıl kurulur, bunu bilmiyorlar. Devlet kurmak ya da devlet kurumlarını inşa etmek onların işi değil. Onlar var olan bir şeyi yok edebilirler ya da savaşabilirler, ama bir toplum inşa edemezler. Onların yeni bir toplum inşa etme girişimi birçok tehdidi bünyesinde barındırmaktadır. Bu noktada Afganistan'ın sağlıklı olarak yeniden inşasında Türkiye'nin rol alması gerekiyor, ancak korkarım ki NATO ve ABD buna fırsat vermeyecektir. Dürüst olmam gerekirse bu konuyla ilgili Rusya nasıl bir tutum sergileyecek onu da bilemiyorum. Çünkü Taliban, ne yapacağı kestirilemeyen, patlamaya hazır bir bomba gibi ve toplumu Taliban temelleri üzerinden inşa etmeye çalışıyorlar. Oraya gittim ve gördüm; Şiiiler-Hazarlar var, Tacikler ve Özbekler gibi etnik azınlık unsurlar var, hemen yakınında Orta Asya var ve aralarında sınır yok, oldukça çetrefilli bir tablo var. Zira Tacikistan'da sınırı savunmak imkânsız, çünkü sınır yok, istediğiniz yere gidiyorsunuz, yerel halk sınırın ne olduğunu bilmiyor. Bu nedenle Afganistan'da yaşanan gelişmeler Rusya için önemli bir sorundur. Ancak Rusya, Afganistan konusunda daha önce yaşadığı başarısız deneyimleri göz önüne almalı ve ona göre karar vermelidir. Keza Sovyet Rusyası Afganistan'ı işgal etti ve oradan çıktıktan sonra bedelini Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ödedi. Bugün ABD, Afganistan'dan çekildi ve bunun bedelini kendi ülkesiyle ödeyecektir. Teksas ayrı, Kaliforniya ayrı bir yapı haline gelecektir.”

Dugin'in bu tespitlerinin ve öngörülerinin zaman içerisinde nasıl gelişim göstereceği merak konusudur. Ancak Dugin öngörülerinin çıkacağı noktada dirayetli bir tutum sergilemektedir. Zira pek çok kişi Sovyetler Birliği'nin asla dağılmayacağını, KGB'nin güçlü olduğunu düşünüyordu. Ancak bugün bakıldığında bağımsız bir Gürcistan var, Ukrayna var. Mesele bu şekilde mukayese edildiğinde Dugin'e göre yakın bir zaman diliminde “Merhaba bağımsız Teksas” diyebiliriz. Dugin'in, Taliban'lı Afganistan'ın toprak bütünlüğünü koruyabileceğine olan inancı oldukça zayıftır. Zira Afganistan'da zamanla yeni muhalefet hatları, yeni düşmanlar ve yeni gerilim hatları oluşacağını düşünen Dugin, şimdiden kesin yargılara varmanın güç olacağını savunmaktadır. Belki de zaman içerisinde Afganistan, İran'la ortak bir dil bulabilecek ve bu durum güzel gelişmeleri beraberinde getirecek. Belki de tam tersi olacak ve İran'la ortak bir noktada buluşamayacaklar. Bu öngörülere ek olarak Türkmenistan'a dikkat çeken Dugin, kendisine bir şey olmayacağını iddia eden ve kafasını kuma gömdüğünü iddia ettiği Aşkabat yönetiminin belki de Afganistan'ın kontrolü altına gireceğini ileri sürmüştür. Bölge açısından hiçbir şeyin net olmadığını ifade eden Dugin'e göre unutulmaması gereken konu tüm ülkelerin birbirlerine bağlı ve bağımlı olduğu hususudur. Zira Taliban Türkmenistan üzerinde baskı kurarsa ve orayı ele geçirmeye çalışırsa bu çok ilginç bir gelişme olur. Üstelik Taliban devlet de kurmak istemiyor, ayrıca nasıl olduğunu da bilmiyor. Bu yaklaşımla Taliban'ın Türkmenistan'ı ele geçirmesi veya orayı işgal etmesi onlar için bir çözüm olabilir. Herkes Türkmenistan'ın bu gelişmelerin dışında olduğunu hatta harita üzerinde bile varlığının sorgulandığını düşünüyor. Türkmenistan'da Gurbanguli Berdimuhamedov iktidarda ve bunca yaşanan olay sanki Türkmenistan'ın sınır

komşusu olan Afganistan'da yaşanmıyor. Ama ortada bir gerçek var ki Türkmenistan, Afganistan ile sınır komşusu ve Türkmenistan'ın doğalgazı var, ekonomisi var, Türk halkı var. Bunların hepsinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizen Dugin, Türkmenistan'a karşı herhangi bir garezi olmadığını da dile getirmektedir. Dugin açısından Afganistan'da yaşanan gelişmeler, bölgesel çekişmelerin tüm boyutlarıyla ortaya çıkmasına vesile olacaktır. Örneğin, ABD'nin Taliban karşısındaki yenilgisi çok güçlü olduğuyla ilgili efsaneleri yerle bir etmiş ve Amerika'nın hiçbir gücü olmadığını ortaya çıkarmıştır. Amerika'nın sadece Kabil'de bulunan büyükelçilikte LGBT bayrağı açabilme gücü olduğu görülmüştür. Bu kapsamda Dugin'e göre Taliban nasıl ABD'nin boş olduğunu ortaya çıkardıysa sırasıyla Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın da boş olduğunu ortaya çıkaracak, sonrasında ise güçlerini Pakistan'da deneyecektir. Bu noktada Dugin, Pakistan'da özellikle kabile bölgelerinde neler yaşandığından dünya kamuoyunun bihaber olduğunu ifade etmekte ve Pakistan askerlerinin genellikle o bölgelere gelmekten ve görünmekten korktuğunu ileri sürmektedir. Zira bu bölgelerde tamamen ayrı bir hayat söz konusudur (Dugin, 2021).

Bu süreçlerin devamında Amerika'nın izleyeceği siyaset ve dış politikaya ilişkin Dugin'in tespitleri önemlidir. Zira Dugin bu süreçle birlikte Amerikalıların Irak'tan, daha sonraları İşgal ettikleri diğer yerlerden kısacası her yerden kaçacağını iddia etmektedir. Nitekim artık Afganistan'da Amerikan dönemi bitti, ama Taliban ile ne yapılması gerektiğini de kimse bilmiyor. En azından şu aşamada Taliban'ın Rusya'ya ve müttefiklerine hemen saldırmak için bir nedeni yok, ancak bir süre sonra ne yapacakları konusunda bir netlik yok, belirsizlik hâkim. Türkiye açısından konu değerlendirildiğinde bu bölgeden oldukça uzakta yer alması dolayısıyla bir tehdit ya da saldırı olasılığı söz konusu değil. Dugin'in bu yaklaşımlarına ek olarak Taliban'a ilişkin çizdiği resim Taliban'ın şeytanlaştırılması olmamakla birlikte onları yaptıklarından dolayı bağışlamak da değil. Zira Dugin açısından ortada ciddi bir sorun var: Peştunvali.¹¹ Dugin'e göre Peştunvali, İslamcılık kisvesi altındaki ideolojidir ve ciddi bir konudur. Bugüne kadar birden çok imparatorluğun sonunu hazırlamıştır. Onlarla nasıl başa çıkılacağı ise önemli bir konudur ve bunun için geçmişte yaşananlardan ders çıkarılmalıdır. Çünkü bu konu, daha doğrusu sorun Dugin açısından giderek bir numaralı problem haline dönüşecektir. Belki de daha doğrusu Amerikalılar böyle ümit etmektedir. Ancak Amerika'nın bu aşamada gözden kaçırdığı husus, bu sorunun önce Amerika'yı sonra Rusya'yı etkileyeceğidir (Dugin, 2021).

Afganistan'ın geleceği konusunda Dugin'in genel yaklaşımı oldukça karamsar bir görünüm çizmektedir. Ancak görülen o ki Afganistan'da yaşayan Afganlıların Taliban'dan ve Afganistan'ın geleceğinden beklentileri de müspet bir görünüm vermemektedir. ABD'nin Afganistan'dan çekilmesine binaen Taliban'ın tüm ülkeyi kontrol altına alması, beraberinde ekonomik çöküş, işsizlik, kadın hakları ihlali ve özgürlüklerin kısıtlanması gibi gelecek için derin endişelerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Dünya ülkelerinin Afganistan ile ilgili yaklaşımları ve Taliban'ın pozisyonu değerlendirildiğinde Afgan halkının umudunu yitirmiş olduğu görülmektedir. Zira on binlerce Afganlının ülkeyi terk etmek için İran ve Pakistan sınırına akın ettiği de bir gerçektir (Omar, 2021). Özellikle Taliban'ın Afganistan'da yönetimi bütünüyle ele geçirmesi neticesinde başta ABD olmak üzere pek çok Batı ülkesi Taliban hükümetine kaynak aktarmazken; Şangay İşbirliği Örgütü'nün altındaki ülkeler Taliban hükümetiyle yakın temaslarını sürdürerek ticari ve ekonomik iş birliğini devam ettirmiştir. Bu bağlamda Taliban hükümetinin Çin başta olmak üzere Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile ticari, ekonomik ve alt yapı projesi konusunda iş

¹¹ Taliban'ın ideolojisi olarak da ifade edilen Peştunvali (Peştunwali) ve Deobandizm (Deobandism), Peştunların kültürel ve sosyal normlarına dayanan anlayışı ifade etmektedir. İdeolojisi, İslami hayat tecrübesi, felsefi düşünce yapısı ve inancı ile Taliban; dışlayıcı, radikal ve bağnaz bir İslam anlayışını ortaya koymaktadır. Bu anlayışı ortaya koyarken oldukça sert ve katı bir yöntem izleyen Taliban, diğer taraftan dini argümanlarla ve söylemlerle hayata geçirdiği sert politikalara meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır (Katılmış ve Güven, 2022: 109).

birliğine varması Taliban yönetiminin dış ilişkilerini ağırlıklı olarak tanınma ve insani yardımlar üzerinde topladığı sonucunu vermektedir (Karakaya ve Nazari, 2022: 164).

4. ABD'nin Afganistan Sonrası Suriye Politikası

2010 yılında Tunus'ta başlayan ve kısa sürede neredeyse tüm bölge ülkelerini etkisi altına alan Arap Baharı, 2011 yılına gelindiğinde kendisini Suriye'de de derinden hissettirmiştir. Suriye'de yaşanan olaylar ve iç karışıklıklar, Esad hükümetinin ülke çapındaki otoritesini sarsmış ve otorite boşluğu oluşmasına sebebiyet vermiştir. Oluşan bu boşlukla birlikte Suriye'de baş gösteren iç çatışmalara ABD ve Rusya başta olmak üzere pek çok aktör dâhil olmuştur. Esad'ın otoritesinin sarsılması ve buna bağlı olarak Esad'ın Rus askerlerini Suriye'ye davet etmesine karşılık bu davete icabet eden Rusya'nın mevcut durumu fırsata çevirerek Lazkiye başta olmak üzere çeşitli bölgelerde askeri üs kurması bölgeyi küresel güçlerin at koşturduğu bir alan haline getirmiştir. Bunun yanı sıra Suriye'de peydahlanan Türk ve Türkiye düşmanı terör örgütlerinin yaşam alanı bularak Türkiye'ye yönelik terör faaliyetlerine hız vermesi Türkiye'yi de bu denklemin içerisine çekmiştir. Üstüne üstelik bölgede peydahlanan terör örgütlerine bir de küresel güçlerin destek sağlaması Suriye ve bölge ülkeleri açısından çetrefilli bir dönemin başlaması anlamına gelmiştir. Türkiye'nin kendi ulusal güvenliği için yürüttüğü diplomatik girişimler ve hayata geçirdiği askerî harekâtlar dünya gündemini fazlaca meşgul etmiş, bölgedeki küresel güçler tarafından dikkatle takip edilmiştir. Ancak bu süreç içerisinde ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve ABD cenahından gelen açıklamalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde tıpkı Afganistan'da olduğu gibi ABD'nin Suriye'den de çekilebileceği tartışmalarını gündeme getirmiştir.

Tam da bu noktada ABD'nin Suriye'den çekilme ihtimaline ilişkin Dugin'in dikkat çektiği noktalar önemlidir. Amerikalılar Suriye'den çıktıklarında Dugin'in ifadesiyle – ayrılıkçı - Kürtlere verilen yardımlar ya tamamen kesilecek ya da azalacaktır. Bu noktada Dugin'in Kürtler olarak nitelendirdiği grup mülakat sırasında üzerine konuştuğumuz esasında terör örgütü PYD'dir. Zira ABD tarafından tırlar dolusu silah yardımı yapılan PKK terör örgütünün Suriye uzantısı PYD terör örgütüdür. Bu sebeple çalışmanın tamamında ayrılıkçı Kürtler ifadesi yerine terör örgütü PYD/YPG/PKK kavramlarının kullanımı tercih edilecektir. Bu aşamada Dugin'in üzerinde durduğu en önemli konulardan bir tanesi budur: Amerika Birleşik Devletleri terör örgütü PYD'ye yardımlarını kestiğinde, örgüt ne yapacaktır? Doğal olarak verilecek cevap nettir: Hiçbir şey. Örgüt büyük bir şaşkınlık yaşayacak, Türkiye ve Rusya ile baş başa kalacaktır. Terör örgütlerini teröre ve saldırganlığa teşvik eden ABD olmayacak. Esasında bu noktada Dugin'in Rusya'nın terör örgütlerine karşı mesafeli durduğu mesajı vermeye çalıştığı aşikârdır. Ancak hem bölge halkı hem Suriyeliler hem de Türkler Rusya'nın PYD terör örgütüne karşı herhangi bir mesafe koymadığı, bilakis yanında yer aldığı gerçeğini de göz ardı etmemektedir. Dugin aynı zamanda bölgede hâlâ garip bir şekilde ciddi bir *İslami fundamentalizm* tehdidinin varlığına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Türklerin PYD ve YPG başta olmak üzere terör örgütlerine yönelik endişelerinin varlığına dikkat çekip hâlâ bölgede güçlü olan DAESH gibi radikal örgütlerin de göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Peki, Dugin, ABD'nin bölgeden çekilmesi durumunda ondan destek alan terör örgütleri – PYD/YPG/PKK – Suriye'deki varlıklarını yeniden düşünmek zorundadırlar. Burada ortaya çıkan asıl problem ne olduğuna ilişkin Dugin şu tespitlerde bulunmaktadır (Dugin, 2021):

“Amerikalılar; Türkiye, Irak, Suriye ve İran'dan oluşan dört devlet içerisinden Kürtlere bir bütün oluşturacak şekilde toprak vereceklerine (Büyük Orta Doğu Projesi) ve devlet oluşturmalarına müsaade edeceklerine dair söz verdiler. Bu artık bir sır değil, zira eski ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı Başkanı David Petraeus bundan bahsediyor. Verilen bu söz üzerine Kürtler hemen harekete geçtiler. Bahsi geçen ülkelerden Kürtler Kuzey Irak'ta olacak; Suriye'den, İran'dan ve Türkiye'den Kürtlerin de katılımıyla bir devlet inşa edecekler. Bugün artık böyle

bir şey söz konusu bile değildir ve gündemden kalkmıştır. Zira bu planı hayata geçirmeye çalışan Amerikalılar bugün Afganistan'dan utanç içerisinde kaçmışlardır. Kürtler ise dört farklı ülkede kalmışlardır ve kendi ülkelerine adapte olmaları gerekmektedir. Çünkü Rusya bu tip ayrılıkçı hareketleri hiçbir şekilde desteklememektedir. Ayrıca bu açıdan meseleye yaklaştığımızda Suriye ve Irak ile ilgili sorunları birlikte düşünmeliyiz, her iki ülkenin sorunları da birbirleriyle bağlantılıdır. Bu sorunların çözümü için Türkler, Ruslar, Kürtler, Esad ve Iraklılar hep birlikte düşünülmelidir. Muhakkak kesin bir çözüm yolu söz konusu değil ama en azından adım atılabilir.”

Dugin'in bölge açısından yaptığı bu analizler büyük önem taşımaktadır. Zira yaklaşık yirmi senedir Türkiye ve bölge ülkeleriyle ilgili yaptığı çalışmalar ve eserler ilgi görmekte ve Türkçe'ye çevrilmiştir. Hatta yakın bir zaman diliminde Irak'ta Kürtçe çeviri kitabının çıkacağı da bilinmektedir. Dugin Kürtçe kitabının çıkacak olmasını önemli görmektedir. Keza bölgedeki Kürtlerin jeopolitiği iyi okuduklarını ve bir tercih yapmaları gerektiğini düşünmektedir. Yapacakları tercihin de bir tercihten öte zorunluluk olduğunu, bunun da çok kutuplu bir dünya olacağını öngörmektedir. Bunu yapabilmek ve başarmak için de ABD'ye bel bağlamamaları gerektiğini ifade etmektedir. Bölgedeki terör örgütlerinin - ki Dugin bunları ayrılıkçı Kürtler olarak ifade etmektedir - hayata geçirdikleri stratejileri, siyasal oluşumları ve terör faaliyetlerini göden geçirmeleri gerektiğini düşünmektedir. Çünkü mevcut durumda izlenen yöntemlerin hiçbirisinin uygun olmadığını düşünmekte ve meseleye yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Rusya'nın ve Türkiye'nin Kürt realitesini kabul etmesi gerektiğini ve onlara karşı düşmanlık beslenmemesi gerektiğini dile getirmektedir. Amerikan emperyalizminin o bölgeden çekilmesi sonrasında bunu fırsat bilerek bu yapılara darbe indirilmemesi gerektiğini, yaşanan her türlü olumsuzluğa rağmen diyalog kapısının açık tutularak işletilmesi gerektiğini savunmaktadır. Zira hem Bağdat'ın hem de Esad'ın buna çok ihtiyacı bulunmaktadır. Bölge açısından önemli bir aktör daha var: İran. Dugin'e göre İran, Irak ve Suriye'den farklı bir konuma sahip ve daha sakin. Bu bölgedeki Türkiye, Irak ve Suriye olmak üzere üç ülkenin yeni bir Kürt politikası geliştirmesi elzem. Bu konuda Rusya, Kürtlerle olan güçlü bağı ve dostluğu sayesinde farklı bir pozisyona sahip. Bu sebeple oluşturulacak ve yeniden dizayn edilecek yeni Kürt politikasında Rusya önemli bir aktör durumunda. Nitekim Dugin, yakın bir zaman diliminde ABD'nin bölgeden çekileceğini öngörmektedir. Bu çekilme sonrasında ise uygulamaya konulması gereken bir planın olması gerektiğini savunmaktadır. Zira Dugin'e göre geçmişte yapılan uygulamalar ve modellemeler raf ömrünü çoktan tamamlamıştır ve artık yeni bir model geliştirilmesi zaruri bir hal almıştır. Bu bağlamda hayata geçirilecek projelerde Kürtlerin de dâhil edileceği bir planlama yapılmalıdır (Dugin, 2021).

Görüldüğü üzere Dugin'in Suriye meselesine bakışı, Avrasyacı ve Rus jeopolitiğini ön plana çıkaran bir minvalde gelişim göstermektedir. Zira kendisinin Kürtler olarak bahsettiği ancak Türkiye'nin hâlihazırda hiçbir problem yaşamadığı ve kendi vatandaşları olan topluluklar üzerinden yaptığı analizlere kendi bakış açımızı katmamız elzem bir hâl almaktadır. Türkiye içerisinde pek çok etnik kökene sahip insan yaşamaktadır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Anayasasıyla dil, renk, ırk vb. durumlar fark etmeksizin herkesin kanun önünde eşit olduğuna vurgu yapmaktadır. Türkiye'nin yaklaşık kırk yıllık zaman diliminde terörle verdiği mücadele ve 2015 sonrası gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlar da Kürtlere yönelik değil, meşrebi farklı karma etnik kökene sahip kişilerden oluşan terör örgütlerine yöneliktir. Tek gayesi bölgesel huzuru ve barışı tehdit etmek olan bu terör örgütleri ne yazık ki ABD başta olmak üzere küresel güçler tarafından taltif edilmekte, maddi ve manevi destek eksik edilmemektedir. Özetle Suriye, Irak, İran ve Türkiye içerisinde yaşanan terör olayları ve yürütülen terör faaliyetleri ırksal olarak temellendirilmeye çalışılmakta ve bölgenin sükûneti hedef alınmaktadır. Zira bölgede yaşanacak olan huzur, barış ve istikrar küresel güçlerin emperyalist hedefleriyle örtüşmemektedir.

5. Suriye’de İzlenen Politikalar ve Türkiye’nin Olası Operasyonları

Uluslararası ilişkiler bağlamında bölgesel düzeyde yaşanan gelişmelerin ülkeler tarafından doğru analiz edilmesi ve bu doğrultuda pozisyon alınması hayati öneme sahiptir (Yaşar, 2021: 43). Bu bağlamda her ne kadar başta ABD olmak üzere küresel güçler tarafından cesaretlendirilen terör örgütlerinin bölgedeki eylemleri artış göstererek Türkiye’yi hedef alsada Türkiye terör örgütleriyle etkin bir mücadele sürdürmektedir. Yaklaşık kırk yıldır PKK terör örgütü ile verilen mücadele ve kalıcı olmayan sınır ötesi harekâtları özellikle Suriye kuzeyinin terör yuvası haline gelmesi ve Türkiye’yi ciddi ölçüde tehdit etmesi ile birlikte Türkiye’nin kalıcı barışı tesis etmek amacıyla sınır ötesi harekâtlarını hayata geçirmesine neden olmuştur. Terörü kaynağında yok etmek amacıyla Fırat’ın batısında hayata geçirilen Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları başarıyla neticelendirilmiş, ancak Fırat’ın doğusunda bulunan terör yuvalarına yönelik herhangi bir harekât gerçekleştirilmemiştir. Fırat’ın doğusu için gündeme gelen harekât hazırlıkları özellikle ABD’nin verdiği güvencelerle ötelenmiş ancak gelinen noktada ABD’nin verdiği güvencelerin karşılığı alınamamıştır. Türkiye, sınırlarını ve ulusal güvenliğini tehdit eden terör örgütlerine karşı Fırat’ın doğusunda da operasyon gerçekleştirmekte kararlı olduğunu her fırsatta uluslararası kamuoyuyla paylaşmaktadır.

Mevcut durum ve olası bir harekât için Dugin Rusya’nın pozisyonuna ve Rusya ile Türkiye’nin pek çok konuda ayrıştığı noktalara dikkat çekmektedir. Ancak ABD ve Avrupa, Suriye topraklarını terk ettiğinde Türkiye ile Rusya’nın ortak terörle mücadele operasyonları gerçekleştirebileceğini düşünmektedir. Rusya’nın kimi terörist olarak görüp görmediği, kiminle mücadele edip etmeyeceği tüm bu konular bir masa etrafında konuşulabilir. Ancak bunların yapılabilmesi için öncelikle ABD’nin bu toprakları terk etmesi gerekmektedir. Dugin, özellikle ABD’nin Afganistan’dan çekilmesi sürecinde önemli olaylara şahitlik edildiğine, NATO üyesi ve İslam ülkesi olan Türkiye’nin Kâbil Havaalanının kontrolünü sağlayabileceğini teklif ettiğini ancak bu konunun kabul görmediğini ifade etmiştir. Bunun gerekçesini ise bir ülkenin NATO şemsiyesi altındayken Afganistan tarafından kabul görmeyeceği şeklinde dile getirmiştir. Özetle Türkiye bu bölgede NATO üyesi olduğu sürece güven kaybına uğramaktadır. Bu durum Türkiye açısından çok ciddi bir sorundur. Çünkü Afganlar Türkiye’yi İslam Devleti olduğu için değil, NATO üyesi bir ülke olduğu için istememektedir. Dugin’e göre bugün NATO üyesi olmak, kendisinin efendisi olmamak demektir. Ve görünen o ki İslam dünyasında NATO ülkesi bir devlet güvensizlikten başka bir şey ifade etmemektedir. İşte bu durum Türkiye açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Nihayetinde Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyine ilişkin olası operasyonlarına ilişkin Dugin, Türkiye’nin ABD ve NATO ilişkilerine atıfta bulunarak Rusya ile daha yakın ilişkiler kurması gerektiğine dikkat çekmektedir. Zira bölgede nelerin olup bittiğini en iyi bilen ülke Rusya’dır ve bu kapsamda Dugin şu değerlendirmelerde bulunmaktadır (Dugin, 2021):

“Kürtler, topraklarının –Arap topraklarının- önemli bir kısmını İslamcılardan kurtardılar.¹² Türkler yaşanan bu süreçten hoşnut değiller ve bir şeyler yapmaları gerektiğini düşünüyorlar. Ancak yapmayı düşündükleri şeyler ABD’nin bölgedeki varlığından ve Türkiye’nin NATO üyeliğinden dolayı mümkün olmuyor. Bu yüzden Türkiye’nin NATO üyeliği her yerde karşısına bir engel olarak çıkıyor. Belki NATO, kendi içerisinde Anglosakson ve Avrupa olarak ikiye bölünseydi ve Türkiye Avrupa tarafında kalsaydı her şey daha farklı olabilirdi. Ama durum böyle değil. Türkiye’nin Akdeniz’de verdiği mücadele, Afrika’da etkin olma çabası ve doğal jeopolitiğine dönme gayreti Türkiye’nin haklı olduğu konular, ancak NATO bu konular başta olmak üzere hiçbir konuda Türkiye’ye yardımcı olmuyor. Yardımcı olmamak bir yana Türkiye’ye zarar vermeye çalışıyor, hep birlikte

¹² Çalışma içerisinde daha önce de ifade edildiği üzere Dugin’in “Kürtler” olarak isimlendirdiği yapı PKK’nın Suriye uzantısı PYD terör örgütüdür. “İslamcı” olarak isimlendirmeyi tercih ettiği grup ise DAESH terör örgütüdür.

müşahede ettik. NATO, Erdoğan'ı darbeyle devirmek istedi, görmezden gelindi ama herkes bunu biliyor, dünya da biliyor Türkler de biliyor. Nitekim Erdoğan'ı darbeyle devirmek isteyen Rusya değildi. Bu nedenle Rusya Türkiye'nin egemenliğine ve terörle mücadelesine her zaman saygı duyuyor. Türkiye'nin olası operasyonlarına yönelik Rusya herhangi bir yaptırım uygulamayacaktır ya da engel koymaya çalışmayacaktır.”

Dugin, Türkiye'nin öncelikli olarak kendi NATO üyeliğini sorgulaması gerektiğini savunmaktadır. Zira Türkiye'nin NATO üyeliğinden dolayı elleri ve ayakları bağlı durumdadır ve Türkler mevcut durum içerisinde buldukları konumu sorgulamaya başlamıştır. Çünkü NATO üyeliği Türkiye'nin imkân ve kabiliyetini sınırlamaktadır. Ancak Türkiye NATO'nun stratejisini görmezden gelmeye başladığında gerçekten egemen ve özgür olacaktır. Tam da bu noktada Dugin, dünya ülkelerinin ve topluluklarının Erdoğan'a karşı daha fazla saygı göstermeye başladığını dile getirmektedir. Türkiye'nin özellikle son dönemlerde izlemiş olduğu politikalar ve kendi ülke güvenliği için attığı cesur adımlar dünya üzerindeki etkinliğini ciddi ölçüde artırmıştır (Dugin, 2021).

Türkiye'nin izlemiş olduğu dış politikayla NATO arasında doğrudan bir bağ kuran Dugin, NATO ile Türkiye'nin ayrıştığı noktalara dikkat çekmektedir. Dahası bu ayrışma ABD'nin Türkiye'ye yönelik izlediği siyasetle birlikte bir bütün olarak değerlendirildiğinde Dugin'in tespitleri ve analizleri çok da gerçek dışı değildir. Ancak Dugin'in Türk-Rus ittifakına ilişkin önerileri ve tahayyülleri fazlaca iyimser bir görünüme sahiptir. Zira Rusya'nın Suriye'deki varlığı tarihsel ve sosyokültürel açıdan doğal değildir ve Rus çıkarları temel alınarak gerçekleşmiş bir işgal mahiyetindedir. Tıpkı Rusya gibi ABD'nin de Suriye'deki ve diğer yerlerdeki varlığı yayılmacı ve emperyalist emeller etrafında şekillenmektedir. Bir zamanlar Türk toprağı olan ve günümüzde Türkiye'nin sınır komşusu durumunda olan Suriye'deki terör örgütlerinin varlığı ve faaliyetleri bahsi geçen ülkeler tarafından da cesaretlendirilmektedir.

6. Sonuç

Dugin'in mihmandarlığını üstlendiğini Yeni Avrasyacılık fikri, felsefi temelleri ve dünyada yaşanan krizlerin Suriye ve Afganistan özelinde bölgesel ve küresel açıdan bir bütün olarak değerlendirilmesi neticesinde Dugin'in Rus jeopolitiğine ve Avrasyacılık fikrine uygun olarak, Rus menfaatlerinin gerektirdiği şekilde tanımlamalara ve söylemlere başvurduğu görülmektedir. Özellikle iki kutuplu dünyanın SSCB'nin dağılması ile birlikte yerini tek kutuplu dünyaya bırakması, Rusya başta olmak üzere dünya ölçeğindeki pek çok devleti kendi politikalarını geliştirmeye zorlamış ve çeşitli fikrî akımlar güç kazanmıştır. Zira tek süper güç olarak kalan ABD'nin dünyada hegemon güç haline gelmesi dünya devletleri açısından bir süreliğine şaşkınlık meydana getirirse de 2001 yılında ABD'de İkiz Kulelere yönelik gerçekleştirilen terör saldırısıyla birlikte dünya tek kutuplu sistemden çok kutuplu bir sisteme evrilmiştir. Bir de bu aşamada ABD'nin terörle mücadele gerekçesiyle Afganistan'ı işgali ve hemen akabindeki yıllarda dünya kamuoyunu hiçe sayarak nükleer silah barındırdığı gerekçesiyle Irak'ı işgali bölgesel ve küresel bir kaos ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu tablo ve ABD'nin dünya ölçeğinde görece zayıflaması, 2000 yılında Rusya'da iktidara gelen Putin açısından Rusya'nın kayıplarını tazmin etme fırsatını doğurmuş ve Putin'in izlemiş olduğu akılcı siyasetle birlikte Rusya için hızlı bir toparlanma süreci başlamıştır.

Nitekim bu toparlanma süreci Putin'in ilk iki döneminde (2000-2008 yılları arası) meyvelerin vermiş, Yeni Avrasyacılık fikrine ve doktrinine uygun olarak yayılmacı bir anlayışla Gürcistan, Kırım, Ukrayna, Suriye ve Libya'da atılan adımlarla kendisini göstermiştir. Putin, Rusya'yı tekrar imparatorluk günlerinde olduğu gibi güçlü ve azametli bir devlet haline getirme gayreti içerisinde girmiştir. Şüphesiz bu gayretle birlikte atılan adımlar Dugin'in Yeni Avrasyacılık nosyonuyla bire bir örtüşmüş ve Rus halkı tarafından büyük takdirle karşılanmıştır. Ancak 24 Şubat 2022 tarihinde

Putin'in Ukrayna'ya askeri harekât başlatması ve Ukrayna'nın Nazi üssü haline geldiğini deklare etmesi Rusya açısından kısa vadede birtakım sıkıntıları beraberinde getirmiştir.¹³ Rusya'ya yönelik uygulamaya konulan yaptırımlar; ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere Batı Bloku ülkelerin Ukrayna'ya açıktan destek vermesi bölge açısından dengeleri değiştirmiş gözükmektedir. Ne var ki Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ın ilhakına benzer olarak Ukrayna'nın doğusunda Donetsk, Luhansk, Zaporjiya ve Herson'u ilhak etmesi Karadeniz'in kuzeyinde mutlak hâkimiyet kurması anlamına gelmişken, içerisinde bulunduğumuz süre zarfında Rusya ile Ukrayna arasında devam eden savaşın uzun vadede bölgesel ve küresel yansımaları merak konusu olmaya devam etmektedir. Ancak kısa vadede savaşın kirli ve acımasız yüzü masum insanların/sivililerin ölümüyle kendisini göstermektedir.¹⁴

Sonuç olarak yaşanan savaşlar ve savaşların yaşanmasına neden olan saikler ister kurmaca olsun ister haklı gerekçelere dayansın nihayetinde faturası insana çıkmaktadır. Afganistan'ın işgali ve Irak'ın işgaline bağlı olarak milyonlarca sivilin hayatını kaybetmesi ve milyonlarcasının da yurtlarından ve evlerinden mahrum kalması sadece ilgili ülkeler açısından değil dünya ve bölge açısından diğer ülkeler için de birer güvenlik sorunu olarak belirmektedir. Aynı şekilde Rusya'nın Putin'le birlikte tekrar büyük güç/devlet (velikaya derjava) olma yolunda attığı adımlar ve gerçekleştirdiği işgaller de dünya ve bölge açısından güvenlik sorunlarını büyütmede ve içinden çıkılmaz bir boyuta taşımaktadır.

Kaynakça

- Annak, E. (2019). *Türkiye-Rusya ilişkilerinde Aleksander Dugin'in etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arslan, M. (2015). Abdurrahman Han reformlarından 2015'e Afgan modernleşmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 309-336.
- Çomu, A. E. (2020). Afganistan'da devlet inşası ve dinin rolü kuruluşun Abdurrahman Han'ın yönetiminin sonuna kadar Afgan devlet yapısı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(2), 363-390.
- Dashti, Z. (2021a). ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ile Taliban'ın yeniden iktidara gelmesi. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 195-212.
- Dashti, Z. (2021b). Zahir Şah dönemi Afganistan-Türkiye ilişkileri (1933-1973). *ANASAY*, 5(17), 125-152.
- Dugin, A. (2003). *Rus jeopolitiği avrasyacı yaklaşım*. (V. İmanov, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Dugin, A. (2021). Mülakat. (A. Özkan, Röportaj Yapan, & E. Novozhilova, Çev.) Moskova, Rusya.
- İnaç, H. ve Sada, M. R. (2021). *Taliban'in Afganistan'ı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- İşyar, Ö. G. (2013). *Avrasya ve Avrasyacılık* (2 b.). Bursa: Dora Yayıncılık.

¹³ Putin'in 22 Şubat 2022 tarihinde yaptığı ve dünya kamuoyu tarafından dikkatle takip edilen konuşması bu konulara fazlasıyla yer vermiştir. Ortaya çıkan Rusya-Ukrayna savaşında sadece Rusya'yı suçlamak ya da sadece Batı Blokunu suçlamak realiteden uzaklaşmak anlamına gelecektir.

¹⁴ Bunlardan bir tanesi de çalışma içerisinde ismini sıkça telaffuz ettiğimiz Aleksandr Dugin'e yönelik gerçekleştirilen suikast/saldırı olmuştur. Savaşın tüm hızla devam ettiği 2022 yılının Ağustos ayında hâlâ belirsizliğini koruyan ve kimin gerçekleştirdiği meçhul olan ve Aleksandr Dugin'in hedefte olduğu belirtilen bombalı saldırıda Yeni Avrasyacılık fikrinin önemli ismi Dugin'in kızı Daria Dugin vefat etmiş ve savaşın kirli ve çirkin yüzü dünya kamuoyu tarafından açıkça görülmüştür.

- Karakaya, İ. ve Nazari, M. İ. (2022). Afganistan'da Taliban iktidarı dönemleri (1996-2001 ve 2021 sonrası) ve Afganistan dış politikası. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* (23), 143-169.
- Katılmış, C. ve Güven, M. E. (2022). Taliban'ın toplumsal gerçekliğinin kurucu zemini: "Biz" ve "Öteki" oluşumu. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 107-120.
- Kurt, S. (2019). Dugin'in avrasyacılık anlayışında Türkiye'nin yeri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(31), 425-467.
- Omar, S. (2021). *Afganlar, Afganistan'ın geleceğini nasıl görüyor?* Erişim adresi: www.indyturk.com
- Özkan, A. (2022a). *Eleştirel kuram bağlamında Türkiye'de medya-siyaset ilişkileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özkan, A. (2022b). *Dış politika ve güvenlik ekseninde Erdoğan Türkiye'si ve Putin Rusya'sı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Primakov, Y. (2019). *Rusların gözüyle ortadoğu*. (O. Tezcan, Çev.) Alalma Yayınları.
- Serbest, B. (2017). Tarihsel süreçte Rus Avrasyacılığı: Klasik avrasyacılıktan neo-avrasyacılığa. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 285-307.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2008). 18. Yüzyıldan günümüze kadar Afganistan'ın jeostratejik önemi. *Avrasya Etüdleri*, 61-82.
- trthaber.com. (2021). www.trthaber.com. ABD'nin Afganistan fiyaskosuna tepkiler çığ gibi. Erişim adresi: (<https://www.trthaber.com/haber/dunya/abdnin-afganistan-fiyaskosuna-tepkiler-cig-gibi-604785.html>).
- Yaşar, M. (2021). Basra Körfezi bölgesel güvenlik kompleksinde ana merkez olarak Irak ve ABD-İran rekabeti. *Journal of Islamic Politics* 1(2). 42-57. <https://doi.org/10.2021/jispol.vli2.10>
- Yılmaz, S. (2015). Yeni Avrasyacılık ve Rusya. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi* (34), 111-120.